

Karja terviseandmete registreerimine

Piret Kalmus
Eesti Maaülikool

Tänane ettekanne

- Andmete kogumise põhimõtted
- Andmete sisestamine (kirjapanek)
- Andmete analüüsivõimalused
- Võrdlemine “standardiga”
- Näited

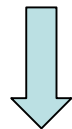
Milleks meile kõik see?

- Suures karjas ei ole võimalik kõiki asju meeles pidada
- Lehmad, paberimajandus, arvutiandmestik jne,jne “toodavad” tohutult infot
- Andmete analüüsi on vaja, sest.....
- Kasutatavad andmed erinevad karjade lõikes
- **TEEME SEDA, MILLEST MEILE ON KASU!**

Traditsiooniline
veterinaarmeditsiin

Terve loom

Terve kari

Karjatervise meditsiin

Tootmissüsteem korras

Terve kari

Karjatervise programmid

1. Probleemipõhised:

- Probleemi tuvastamine
- Probleemi analüüs
- Probleemi lahendamine

Traditsiooniline
veterinaarmeditsiin

2. Rutiinsed karjatervise visiidid:

- Laialdane monitooring
- Probleemi analüüs
- Ennetamine

Ennetav meditsiin, siiski
probleemidele suunatud

3. Kvaliteedi riskijuhtimise programm

- HACCP
- Kajastab kõiki valdkondi

Ennetus läbi riskide
tuvastamise ja ohjamise

Karjatervishoiu korralduse eesmärgid

- 1) Määrata kindlaks karja tegelik tervise ja toodangu seisukord
Andmete analüüs: tegevuskava eesmärgid
- 2) Teha probleemid kindlaks enne, kui nad muutuvad majanduslikult olulisteks
- 2) Riski hindamine: erinevate riskitegurite olemasolu
Kas parandavad meetmed on vajalikud?
Kulu-tulu analüüs
Võrdlemine standardiga või püstitatud eesmärgiga!

	Valmist.aeg	pH	KA.	T.prot.	T.kiud	Ammon.- N/üld-N	Võihap e	ME	Ca	P	Kogus
			% söödas	%-ka-s.	%-ka-s.	% söödas	%-ka-s.	%-ka-s.	g/ka kg	g/ka kg	t.
Silo1	7.06.-9.06.	5.1	44.94	17.76	28.07	5.60	0.02	10.00	4.43	3.95	731
Silo2	9.06.-15.06	5.0	52.93	12.91	32.16	3.40	0.19	8.70	6.57	2.62	1093
Silo3	10.06.-15.06	4.6	42.51	11.68	31.46	4.40	0.14	9.10	5.43	2.68	798
Silo4	24.07.-27.07	5.2	25.11	17.40	28.17	12.70	0.96	9.50	9.34	3.47	763
Silo7	10.09-12.09	4.5	35.38	19.91	29.07	4.80	0.11	9.50	18.48	2.84	558
Silo8	24.07.-27.07	4.5	32.00	12.76	27.63	3.20	0.03	9.00	7.09	4.10	622
Silo10	20.06.-25.06	5.0	55.25	10.34	30.86	1.80	0.04	8.80	7.17	1.99	669
Silo11	17.06.-20.06	4.9	51.62	12.16	31.80	4.50	0.02	9.30	6.40	2.57	726
Silo12	25.06 - 5.07	4.5	38.58	9.86	29.59	4.30	0.03	8.80	5.46	2.28	2849
Silo14	28.07.-5.08	5.4	23.07	15.01	30.78	30.00	1.04	9.10	10.59	3.34	2774
Silo15	30.07.-5.08	4.7	29.28	14.71	29.68	6.30	0.03	9.60	1.00	3.20	1751
Silo16	22.07 - 24.07	4.3	43.63	11.45	29.05	3.40	0.05	9.10	8.85	2.67	760
Silo18	26.07 - 27.07	4.9	14.75	18.73	27.11	5.00	0.00	9.30	19.00	3.01	741
Silo19	24.07 -26.07	4.2	22.39	16.19	27.32	5.60	0.00	10.00	9.44	3.40	713
Silo20	12.06 -19.06	4.5	42.35	11.33	31.15	1.90	0.05	9.20	7.60	2.87	1805
Silo21	19.06.-21.06.	4.3	47.08	14.03	26.66	5.50	0.02	9.60	7.03	3.03	1017
Silo22	30.06 -2.07	4.0	34.10	11.13	26.66	4.10	0.00	9.10	6.64	1.59	741
Silo23	7.08 - 10.08	5.3	40.50	12.86	26.33	9.30	0.05	9.20	13.24	3.63	1093
Silo24	25.06 - 28.06	4.6	45.22	9.58	29.29	3.50	0.35	8.90	7.84	1.98	1454
Silo29	9.06-11.06	4.6	37.32	15.62	28.28	3.60	0.00	9.50	10.84	3.46	1435
Silo31	20.07-22.07	4.4	27.35	17.35	26.47	4.60	0.18	9.60	13.72	3.75	1444
Silo32	17.07-19.07	4.2	34.07	13.20	28.07	2.40	0.03	9.50	8.67	3.25	1520

Kokkuvõte. Karja (tervise) andmete analüüs

Loob võimalused:

- õigete otsuste tegemiseks
- kokkuhoiuks
- ajalise võidu probleemidele vastu seista

Eeldab:

meeskonnatööd

usaldust

- Ma *arvan*, et meil on/ ei ole karjas probleem vs ma *tean*, et meil on/ei ole karjas probleem
- Arvamus tugineb sisetundele, mõjutajatele,
- Teadmine – andmete kogumine, jälgimine, analüüs, otsustamine
- “If we can measure it, we can manage it”

Terviseandmete jaotumine

- Lihtne ja põhjendatud
- Rutiinsed andmed, mis tekivad jooksvalt iga päev, nädal, kuu koonduvad aastatulemuseks
- Karjas spetsiaalselt kogutavad andmed, et teatud lõiku hinnata
- Probleemide esilekerkimisel andmete kogumine ning “karja diagnoosimise skeem”

Milliseid andmeid me vajame

- Mida me tahame teada saada? Esitage küsimus!
- Küsimusest sõltub põhjalikkus
- Mida me saadud infoga peale hakkame?
- Kas info kogumine on ühekordne huvi või jätkuv protsess? Kui tihti mingi tervisega seotud infot koguda? Terviseandmete kogumise plaan
- Kuidas me soovime infot saada? Peab olema analüüsiv!!!! Andmete õige sisestamine
- Kui usaldusväärne see info on? Sõltub info kogumisest

Esitage küsimus!

- Kas esineb?
- Kui palju?
- Millal?
- Kas on suurem/ väiksem võrreldes.....?

Lihtne, keerukam, kõige raskem

- Milline terviseinfo on kõige lihtsam?
- Aastas praagiti 20 lehma (on seda palju või vähe?)
- Mis vanuses lehma suri kõige rohkem? Millises laktatsioonijärgus see toimus?
- 40% lehmadest suri 0-60 päeva pärast poegimist, 35% 60-100 ning 25% hiljem
- Miks? Diagnoosi keerukus. Peab olema analüüsiv. Probleem vs diagnoos.
- Kui küsimus on: kas minu karjas surevad noored lehmad kolimastiiti sagedamini võrreldes vanematega, siis me vajame analüüsi. Kas võttel on efekti? Näiteks vaktsineerimisel?
- “Miks” küsimus
- Kui tihti teeme kokkuvõtet?

Nimetage oma karja lehmade haigused!

- Kõige lihtsam on kasutada JKK andmebaasi, **kui on teada, mis on numbrite taga ja kuidas need numbrid on saadud**
- Vet-programm= plussid ja miinused?
- Igapäevaselt JKK+ MS Excel
- Küsige abi, kui ei oska

Nähtavad probleemid või diagnoosid

- Mida me tahame teada saada?
- Kui põhjalikku infot me vajame?
- Mis alusel me diagnoosi paneme?
- Koostöö loomaarstiga on hädavajalik
- Kliiniline mastiit
- Pärastmist peetus
- Maaslamav lehm
- Lonkav lehm
- Emakapõletik
- Isutu lehm
- Palavik

KARJATERVISE NÄITAJAD

Kuupäev	Normid	24.04.07
Lehmade arv		
Piimatoodang		
Piimatoodang lehma kohta		
Piima valgu %	>3,1%	
Piima rasva %	> 4%	
Mitme lehma piima rasv <3%		
Mitme lehma piima valk <3%		
Kliiniliste mastiitide arv	<2% kuus	
Somaatiliste rakkude arv	<200 000	
Subkliiniliste mastiitide arv	<20%	
Bakterite arv 1 ml-s	<40 000	
Piima uurea sisaldus	250-300	
Abortide arv	<6% aastas	
Surnultsündide arv	<5%	

Vasikate suremus	<10%
→24 h jooksul	<6%
→1-14 päeva	<2%
→15-30 päeva	<2%
→1-3 kuud	<2%
→3-24 kuud	<2%
Sündide arv kuus	
Vasikate kõhulahtisus	<20%
	<6%
Vasikate kõhimine	
Päramiste peetused	<15%
Poegimishalvatused	<5%
Libediku paigaltnihkumine	<4%
Loomade praakimine	<25%
Lonkamise tõttu	<2%
Udaraprobleemide tõttu	<7%

Vaatame 1. näidet

NR	Nimi	Haige	KP	KLM	KP	Poegimishalvatus	KP	Isutus	KP	Lonkamine	KP	Emaka-põletik	KP	Maas lamamine
1	TIPSI	jah	1.02.	Jah		ei		ei	4.04	Jah	3.01.	Jah		
3	BONA	ei		ei		ei		ei		ei		ei		ei
4	BONE	ei		ei		ei		ei		ei		ei		ei
6	JAANA	ei	11.11	Jah		ei		ei		ei		ei		ei
7	IME	ei		ei		ei		ei		ei		ei		ei
10	SISKE	ei		ei		ei		ei		ei		ei		ei
14	IME	jah		ei	13.06.	Jah	10.12	Jah		ei		ei		ei
17	VESTE	ei		ei		ei		ei		ei		ei		ei
20	AGE	jah		ei		ei		ei		ei		ei	12.12	Jah
21	IMELIK	ei		ei		ei		ei		ei		ei		ei
22	TOPSI	ei		ei		ei		ei		ei		ei		ei
23	JUUDA	ei	31.01	Jah		ei		ei		ei		ei		ei
24	VAALU	ei		ei		ei		ei		ei		ei		ei
25	AADE	ei		ei		ei		ei		ei		ei		ei

Kokku haigeid? %
 Poegimishalvatus? %
 Kas isutuse ja aja vahel on seos?

Noorkarja kasvatamise eesmärk

- Kasv ja areng ühtlane
- Keskkond loomaliigilile omane ning toetab kasvu ja arengut
- Vaba haigustest!!!!

Noorkarja kasvamine ja arenemine

- Eesmärk:
 - Esmaspoegimise vanus 24 kuud
 - Poegimisejärgne kehakaal 550 kg (vahetult enne poegimist 590-630 kg), turjakõrgus 138-142 cm ning kehakonditsioon 3-3,5
- Selle saavutamiseks on vajalik päevane juurdekasv :
 - 750 g esimese eluaasta jooksul
 - 650 g teise eluaasta jooksul

Vasikate ja noorkarja surevus ning haigestumine

- Karjas on vasikakasvatuse olukord hea, kui surevus on:
 - 24 h jooksul: <6%
 - 1-30 päeva: <2%
 - 1-3 kuud: <1%
 - 3-24 kuud: <1%
 - Kogu periood: < 10%
- Karjas on vasikakasvatuse olukord hea, kui haigestumus on:
 - Kõhulahtisus < 20%
 - Köha < 6%

Info,mida vajate vasikatest ?

- ?
- ?
- ?
- ?
- ?
- Jne
- Vaatame näidet nr.2

Küsimused ternespiimaperioodi hindamisel

- 1) Kas terneses on piisavalt kaitsekehi?
- 2) Kas ternese kogus on piisav?
- 3) Kas vasika vereringesse satub piisavas koguses kaitsekehi?

VASIKAS VAJAB 200-300 grammi IgG esimesel elupäeval

- 100 grammi puhast IgG massi esimesel ja teisel jootmisel, et saavutada vasika veres 10 g/L konsentratsioon

Periode (maand)	Päevane juurdekasv (grammid)	Endakaal Kaal (kg) (kg)
0 - 2	550-600	74-77
3 - 8	800-850	220-230
9 - 15	675-725	365-385
16 - 22	600-650	495-530
23 - 24	300-350	510-550 ¹⁾

¹⁾ Kehakaal vahetult pärast poegimist

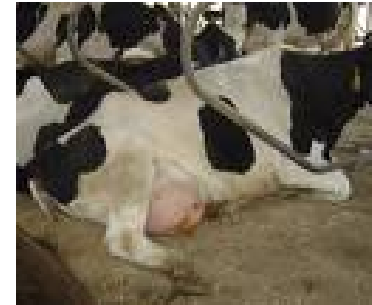
Vanus kuudes	Kehakaal kg-s	Turjakõrgus cm
1	58,5-60	80,5-85
2	80-85	85-90
3	100-110	90-95
4	123-135	95-100
5	145-160	100-105
6	167-183	105-110
7	189-210	107-113
8	211-233	107-113
9	233-257	110-116
10	254-282	111-118
11	276-306	115-120
12	300-330	117-123
13	320-355	120-125
14	340-380	121-127
16	380-430	125-130
18	430-479	127-132
20	470-530	130-135
22	517-577	131-140
24	560-630	133-143

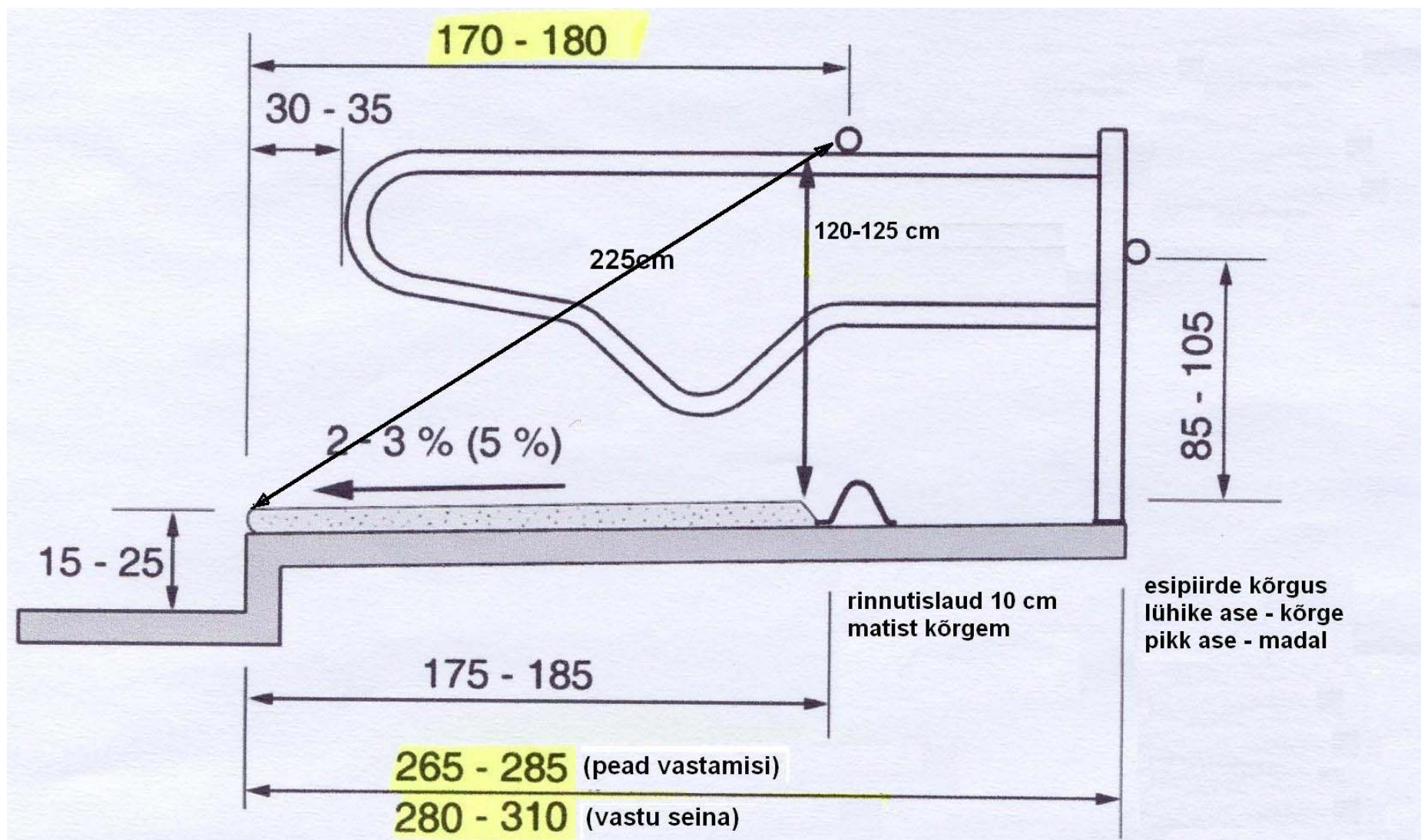
Loomad heaolu mõõtmine

- Registreeri andmed, mida loomade pealt saab lugeda
- OLE ENDA VASTU AUS
- KKI
- Nähtavad vigastused
- Loomade puhtus
- Haiguste analüüs

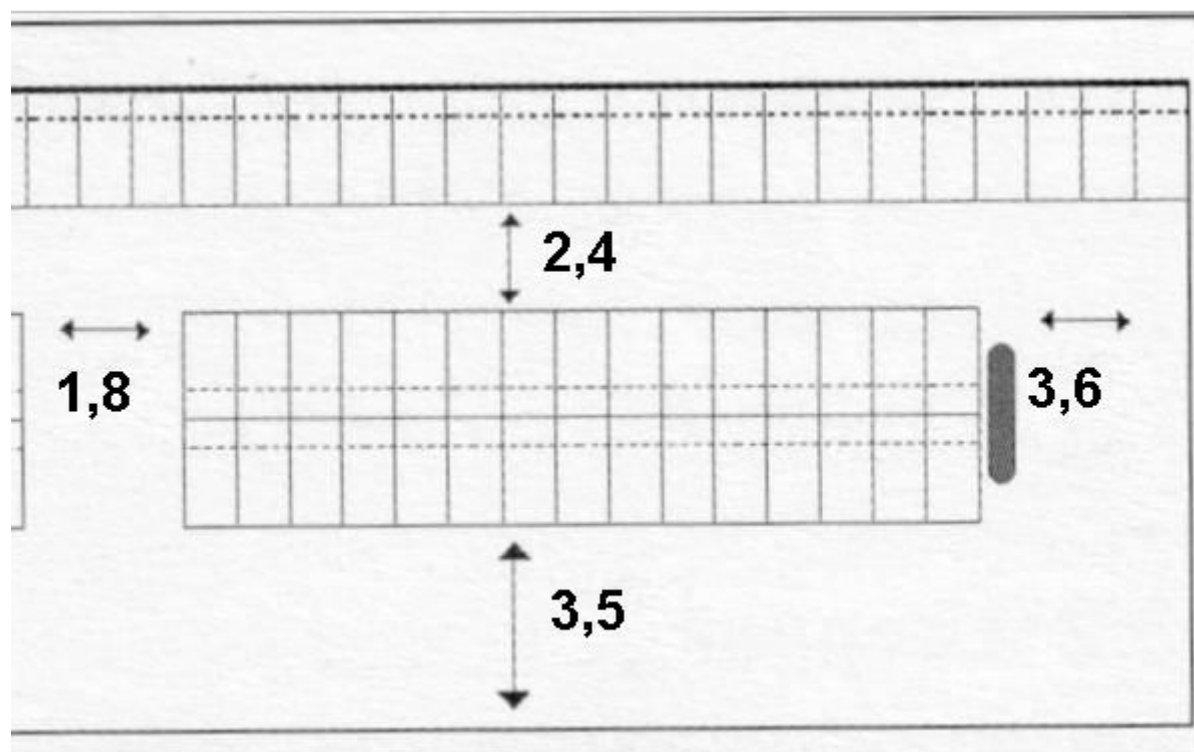
Pidamine ja looma heaolu ehk standard

- Asemete arv \geq lehmade arv
- Ase 2,4 x 1,2 m
- Vaba ruumi lehmale 8,7m²
- Söötmissala pikkus \geq 75 cm lehmale
- Jootmiskohti: 1 : 20 lehmale või 1 jootur 4 lehmale
- Turjapuu kõrgus vähemalt 120 cm
- Allapanu tüüp ja kogus
- Temperatuur, niiskus, õhu kvaliteet

Lehma heaolu

HYGIENE SCORING CARD

SCORE

LEGS

UDDERS

FLANK & UPPER LEG

1

2

3

4

Hinda vähemalt 25% lehma igast lüpsigrupist (N.Cook 2005)

Laudatüüp	Hindega 3 ja 4 hinnatud piirkondade osakaal		
	Jalad	Udar	Ülemine jala pool ja külg
Vaba- pidamine	24%	5%	6%
Lõas- pidamine	9%	0	5%

Sõra ja jala puhtuse hindamine

Nigel Cook

Hinda vähemalt 20% lehmadest

Hinne 1

Puhas, väga vähene sõnnik sõral ja/või jalal

Hinne 2

Kergelt märdunud

Hinne 3

Möödukalt sõnnikuga märdunud

Hinne 4

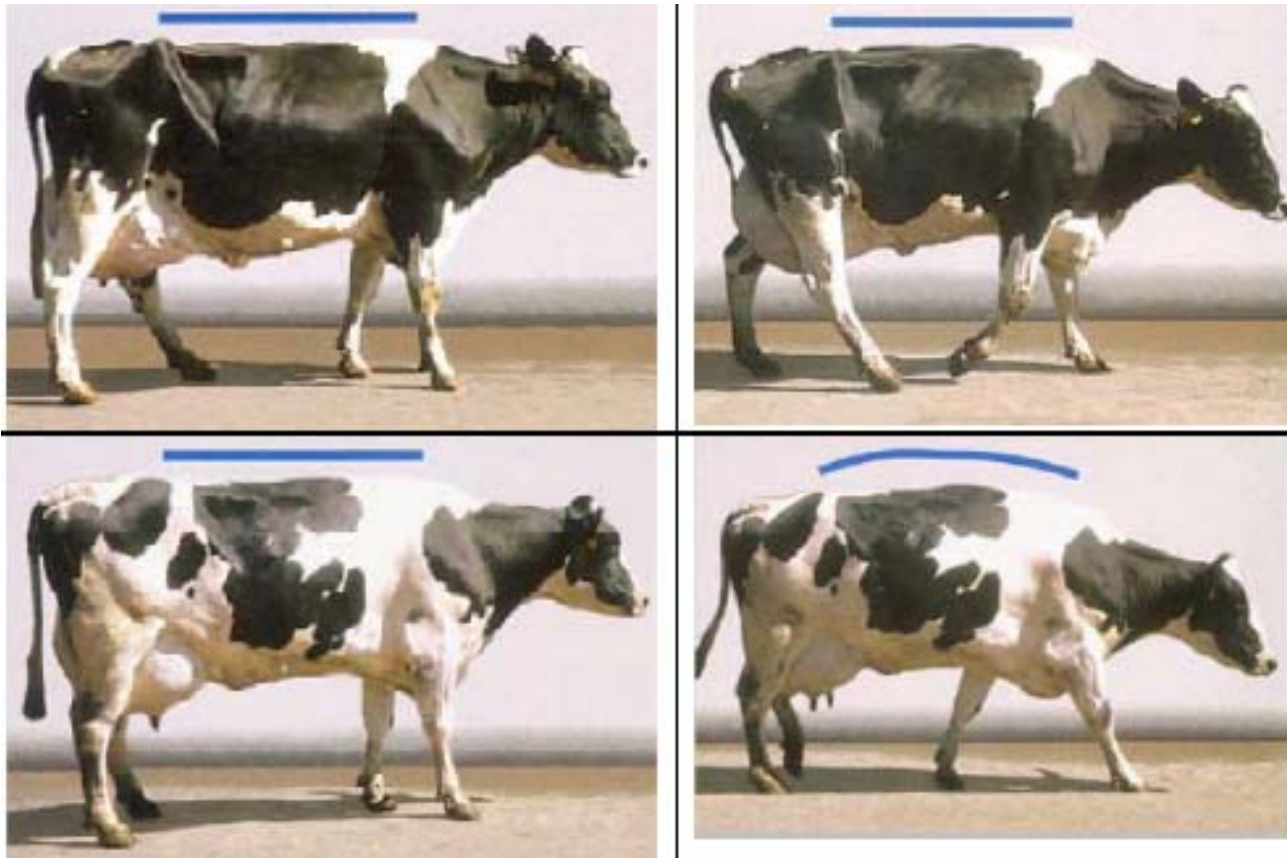

Väga must kuni kannani

Interpreteerimine

<i>Hindega 3 ja 4 protsent</i>	<i>Hinnang</i>	<i>Minu kari</i>	<i>Soovitav sõrgade vannitamise sagedus</i>
<i>< 25</i>	<i>Hea</i>		<i>Vastavalt vajadusele</i>
<i>25 - 50</i>	<i>Enam vähem</i>		<i>2 päeva nädalas</i>
<i>51 - 75</i>	<i>Halb</i>		<i>5 päeva nädalas</i>
<i>> 75</i>	<i>Väga halb</i>		<i>7 päeva nädalas</i>

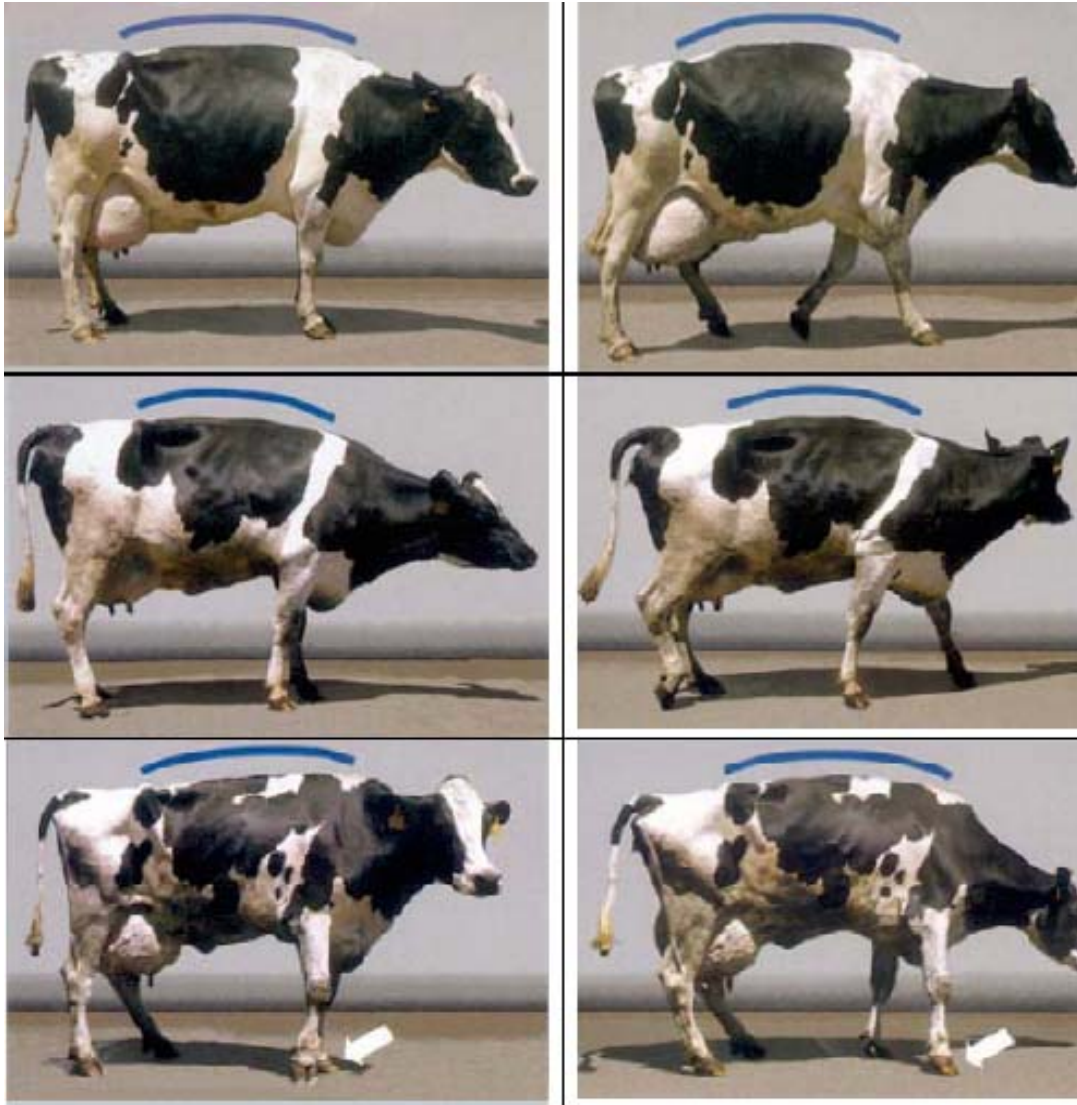
Lonke hindamine

- 1 seljajoon sirge, pikad sammud

- 2 seistes selg sirge, kõndides kүүrus

Lonke hindamine

- 3 selg kүүrus, väikesed sammud

- 4 ilmne longe

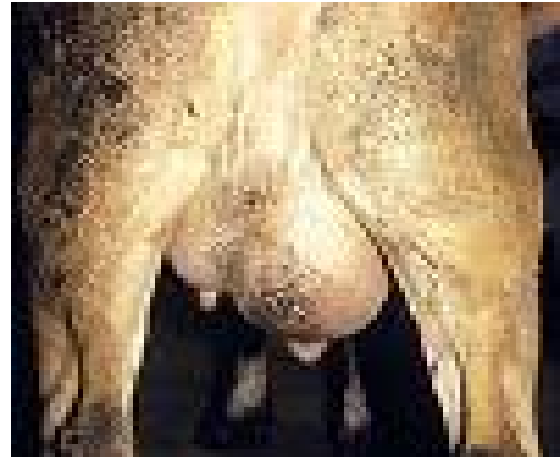
- 5 hoiab jalga üleval

Patogeenipõhine mastiidikontroll

- Udaraveerandi nakatumine läbi nisajuha sisenenud haigustekitajaga on peamine põletikku esilekutsuv tegur
- Põletiku tekkimine sõltub n+1 põhjusest(kliiniline, varjatud)
- Hügieeni, lehma, keskkonna seisundi halvenemine **loob eeldused** lehma nakatumiseks
- Tõrjeskeemid sõltuvad karjas levivatest haigustekitajatest
- Kliiniliste udarapõletikkude raviefektiivsus on haigustekitajast sõltuv

Ühe või mitme udaraveerandi põletik

- Kliiniline udarapõletik:
 - piim: muutunud
 - udaraveerand: kõva, kuum, turses
 - lehm: haige
- Varjatud põletik :
 - Ilma nähtavate muutusteta piimas, lehm ja udaraveerand, kuid piimas on suurenenud põletikuindikaatorid

Karja udaraterwise näitajad

Karja SRA

Karja tase – 200000/ml

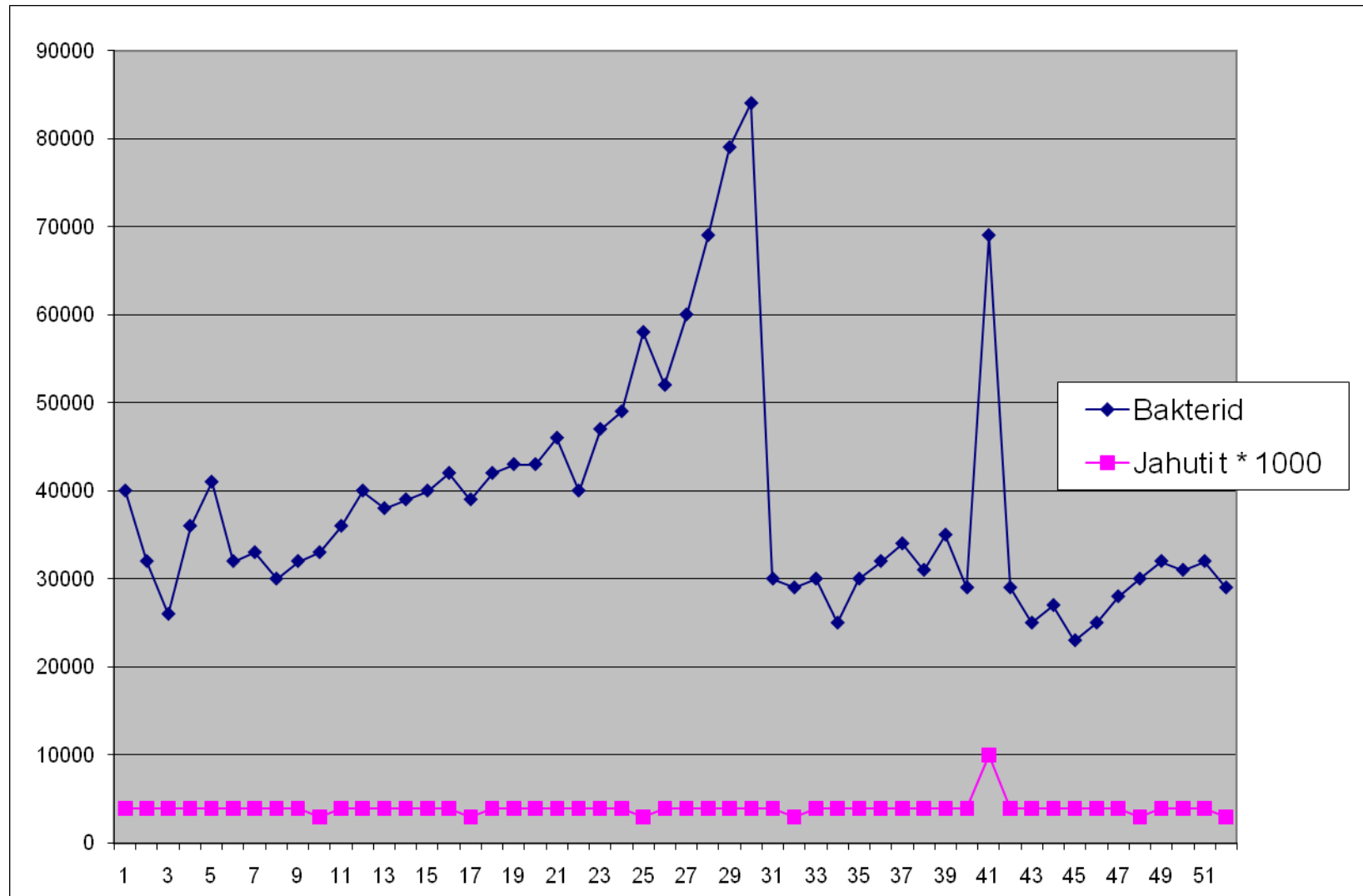
- Karjas levivad udarapõletiku tekitajad-ei tohi olla *Str.agalactiae*
- 2. Kliiniliste mastiitide esinemus: alla 25 juhu 100 lehma kohta aastas
- 3. Kliiniliste mastiidi juht ühe lehma kohta: alla 1,4
- 4. Lehmade praakimine udaraterwise probleemide või mastiidi tõttu: alla 5%(proportsioon karja kõikidest lehmadest)
- Lehmade %, kellel SRA on üle piirväärtuse 200000: alla 20%
- Uute nakkuste osakaal ühes kuus: alla 5%

Kliinilised udarapõletikud vs. SRA

- Diagnoos tunnuste alusel
- Tervistumise kriteeriumid
- Haigustekitaja määramine
- Laktatsioonipäev
- Laktatsioon

Võtame näite nr.3

Näide: andmete esitamine

Kokkuvõte

- Andmete kasutamine karja juhtimises on meeskonna töö
- Järjepidevus
- Usaldus
- Ausus enda vastu
- Küsida nõu